

Klassikoista ja kaanonista

Kullakin tieteenalalla nousee aika ajoin tarve esitellä alan klassikkoja tuoreesta näkökulmasta. Viestinnän tutkimuksen klassikoista ei tähän mennessä ole koottu suomenkielisellet yleisölle laajempaa yhteisesittelyä, vaan he ovat tulleet tunnetuksi lähinnä yleisteosten ja erillisten artikkelien kautta. Tätä puutetta poistaa äskettäin ilmestynyt *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*, joka esitellään seuraavassa kahdestakin näkökulmasta. Irma Kaarina Halosen kirja-arvion lisäksi julkaisemme Terhi Rantasen epilogin, joka on alun perin laadittu *Mediatutkimuksen vaeltavan teorian* jälkisanoinaiksi, mutta jäi siitä julkaisuvaiheessa pois. Toisenlaisen ja täydentävän katsauksen viestinnän tutkimuksen klassikkoihin tuo Marko Ampuja, joka arvioi pääasiassa angloamerikkalaiselle yleisölle tarkoitettun artikkelikokoelman *Canonic Texts in Media Research*.

Teoria vaeltaa, tutkijat kiertävät kehää

**Tuomo Mörä,
Inka Salovaara-Moring &
Sanna Valtonen (toim.):
MEDIATUTKIMUKSEN
VAELTAVA TEORIA.**

Gaudeamus, Helsinki 2004. 300 s.

Mediatutkimuksen vaeltava teoria lupaa otsikossaan nomadisuutta, sitoutumattomuutta näkökulmiin tai pysyviin paikkoihin. Silti viestinnän tutkimuksen peruskivet sijaitsevat suurin piirein samoilla kohdilla kuin kolmekymmentä vuotta sitten. Erityisesti Jürgen Habermasin ja Frankfurtin koulukunnan viitoittama polku tuntuu edelleenkin haalivan ahkeria kulkijoita, tällä hetkellä vain tutkitaan kaikki sivupolutkin ja käännetään jopa polun kiviä, josko niiden alta löytyisi jotain tajunnat räjäyttävää täsmälääkettä.

Suomalaisen viestinnän tutkimuksen oppihistoriaa on rakenneltu pikkukihlaj, samoin on keskusteltu,

minkälainen kirjallisuus ja tutkimus olisi varsinaista klassikkotekstiä. Veikko Pietilän *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä* (1997) ja Terhi Rantasen *Maailman ihmeellisin asia* (1997) ilmestyivät oireellisesti samana vuonna ja pyrkivät osaltaan täyttämään myös kurssikirjallisuudessa ammottavaa suomenkielisten klassikkokatsausten aukkoa. Samalla polulla askeltaa myös nuoremman tutkijapolven julkaisema *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Nyt ote on aikaisempaa reflektioivampi, esimerkiksi 1980-luvun brittiläistä kulttuurintutkimusta voi jo tarkastella välimatkan päästä, ja mediatutkijoiden matkaan lähtevät pikemminkin humanistisen taiteentutkimuksen piirissä suositut Judith Butler, Michel Foucault, Gilles Deleuze ja Félix Guattari. Myös hermeneutiikan uranuurtajia herätellään henkiin, relevanteimpana viestinnän tutkimukselle tässä teoksessa on tuotu myös laajasti muihinkin ihmistieteisiin vaikuttanut Paul Ricoeur.

Mediatutkimuksen vaeltava teoria pyrkii saamaan yksien kansien sisään länsimaisen kulttuurintutkimuksen viime aikoina eniten keskusteluttaneiden tekijöiden esittely. Klassikoiksi nimettyjen välinen vuoropuhelu jää ohueksi, kukin artikkelin kirjoittaja tuntuu ahkeriovan omassa pilttuussaan. Paljon on teoksen lukijan lukeneisuuden varassa: kokonaisuuden hahmottaminen ei ole helppoa. Kirjan kulmakiveksi muotoutuva Tarmo Malmbergin artikkeli "Porvarillisen julkisuuden keskeneräinen projekti" on vaikeahkosti avautuva. Marko Ampujan tekemä Frankfurtin koulukunnan esittely heti ensimmäisenä artikkelina onkin hyvä toimituspoliittinen ratkaisu. Malmbergin esittämä arvio mediatieteen kehityskulusta, johon on pesiytynyt "tiettyjä positivistiselle perinteelle ominaisia ajattelutapoja", ja viittaus Michel Foucaultin luonnehdintaan itsestään "onnellisena positivistina" – herättää uteliaisuutta. Malmberg kategoriokin Frankfurtin koulukunnan, myös artikkelissa käsitellyn Habermasin, antipositivismin perinteeseen. Näin problematisoituu vakavasti sekin tiedotustutkimuksessa vallinnut myytti, että positivismi olisi ominaista vain empiiris-määrälliselle

tutkimusotteelle. Tästä keskustelusta olisi voinut ammentaa enemmänkin, mutta teoksen kokonaisuudessa sitä ei enempää selvitetä.

Malmberg nostaa Habermasin teoksista merkittäväksi *Theorien des kommunikativen Handelstextin*. Se sisältää kriittisen yhteiskuntateorian ohjelman, jossa tutkimus tapahtuu järjestelmän ja elämismaailman molemminpuolisen suhteen tarkasteluna. Malmberg toteaa tämän analyysinsä lopuksi arvoituksellisesti, että "sama pätee kriittiseen mediatutkimukseenkin". Frankfurtin koulukunnan perustajien, Horkheimerin ja Adornon, kulttuuriteollisuusikäytyksestä puuttuukin Malmbergin mukaan symbolisen tason, merkitysten, kielien ja kielessä syntyvän subjektin, habermasilaisittain "elämismaailmamedian" tarkastelu. Malmbergin mukaan ihmisten "arkiviestintä" säilyy aina ambivalenttina tai kaksiarvoisena, sekä alistamisen että vapautuksen välineenä. Hän lisää vielä: "on empiirinen, ei teoreettinen kysymys, missä ja milloin mediat ovat repressiivisiä ja missä ja milloin emansipatorisia." Näin asetettu kysymys empiriasta on oikeasuuntainen, sillä se haastaa mediatutkimusta paneutumaan enemmän konkreettisten vastaanottajien ja yleisöjen sekä median tuotantorakenteiden analyysiin. Malmberg jatkaa pohdiskelua kiinnostavasti yksilöllistymisen (subjektivaation) "kahdestisyntyisen" loigikkaan, ensin oiidipalivaiheessa ja sitten "murrosiässä". Malmbergin esittelemä, Habermasin 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuun asti kehittelemä perhe- ja sosialisaatio-teoriaan perustuva perhepoliittinen selitysmalli voisi olla edelleenkin vastaanottotutkimuksen kehittäminen kannalta tärkeä.

Habermasin *Faktizität und Geltung (Tosiasiallisuus ja pätevyys 1992)* antaa Malmbergin artikkelissa uutta pohdittavaa myös medialukutaidon ajatukseen. Reflektiivis-diskursiivisen viestinnän lisääntyminen, dialogisuus on tämän argumentoinnin perustalta ilmeisesti ainoa mahdollisuus estää vieraantuneen kansalaisobjektin kehittymistä tulevaisuuden demokratiassa.

Habermasin poliittisen ja kirjallisen julkisuuden suhde käsitellään

artikkelissa turhan kevyesti: "Kirjallinen julkisuus liittyy poliittiseen julkisuuteen. Yksilöt näet tarvitsevat kielen, jolla tulkita tarpeitaan. Koska kielellinen kyky ei ole sisäsyntyinen vaan kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa, tarvitaan myös siihen erikoistunutta julkisuutta. Tämän tarjoavat niin uskonto, taide kuin kaunokirjallisuuskin." Yksilöt siis tarvitsevat myös sellaista julkisuutta, jossa heidän "halunsa, tunteensa ja toiminnan motiivinsa ja niiden eksistentiaalisen merkityksen punnitseminen" on mahdollista. Tässä kohdassa Malmberg näkee mahdollisuuden ylittää "feministienkin ylläpitämä kuilu" uutis- ja saippuaopperatutkimuksen välillä. Malmbergin ulkokohtainen feministisen mediatutkimuksen tuntemus näkyy oudon stereotyyppisenä käsityksenä uutis- ja saippuaopperatutkimuksen suhteista. Feministien ja maskuliinisten subjektien rakentuminen refleksiivis-diskursiivisissa käytännöissä on feministisen tutkimuksen piirissä jo johtanut tuon genrekuilun ylittymiseen, muun muassa Sanna Ojajärven esittelemä Judith Butler kirjoittaa painokkaasti sukupuolittuneiden diskursiivisten käytäntöjen ei-selkeälinjaisuudesta ja liikkuvuudesta.

Malmbergin järeää teoreettista luotausta seuraavissa artikkeleissa ei enää yletä yhtä pitkälle vietyihin, mediatutkimusta koskeviin arvioihin. Niilo Kauppi paikantaa Bordieuta suhteessa mediatutkimukseen rakenteellisen konstruktivismiin näkökulmasta melko tutun oloisesti ja vähän vaivautuneestikin, koska Bordieu ei puhuttele Kaupinkaan tulkinnan perusteella suoraan juuri viestinnän tutkijoita. Journalismin analyysistaan tunnettu Risto Kunnelius tekee useasti siteeraamansa John Deweyn pragmatismia tunnetuksi mediatutkimukselle. Artikkelissa Deweyn ajattelu mieltä hieman yleiseksi ja etäiseksi, vaikka katsauksen loppuun kytketty kansalaisjournalismin julistus kylläkin havainnollistaa "pragmatismien parasta perintöä". Kansalaisuuden parasta perintöä perättäessä ei kuitenkaan esimerkiksi sukupuolta oteta huomioon, vaan edelleen lähdetään siitä, että journalismin ideaali on abstraktia minkäänlaisiin

ruumiillisuuksiin paikantumatonta demokratiaa. Toista kansalaisjournalismin uranuurtajaa, John Careya ja hänen ajatteluaan valaistaan Tuomo Mörän artikkelissa. Ansiokkaasti Deweyhin kytkeytyvä erittely ei sinänsä tuo lisää mediatutkimuksessa vakiintuneeseen olettamukseen, että kansalaisjournalismi on paras lääke vallan ja osallistumattomuuden ongelmiin. Möra itsekin pitää kriittistä etäisyyttä Careyyn "Lopuksi"-epilogin itsereflektiossa: "(K)ukapa haluaisi arvostella ajatuksia, joissa kansalaiset olisivat nykyistä aktiivisempia, demokratia toimisi paremmin ja journalismi olisi nykyistä ihmisläheisempää ja monipuolisempaa."

Veikko Pietilän artikkeli kanadalaisista viestintäteoreetikoista Harold Innisistä ja Marshall McLuhanista on kuin täydennystä vuoden 1997 *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä* -oppihistoriaan, joka ei juuri näitä tutkijoita noteerannut. Nyht heitä voi pitää entistä ajankohtaisempina, ja heihin viitataan ahkerasti viestintäteknologian ja digitaalisen kulttuurin tutkimuksen piirissä. Pietilän tarkka analyysi antaa lukijalle kiinnostavaa sisäpiiritietoa muuten jo kalutuista "Viestin on viesti" (uusi suomennos vanhasta "väline on viesti" -hokemasta) -tutkijoista, esimerkiksi McLuhanin hartaan katolilaisuuden ja kiinnostuksen moderniin runouteen. Veikko Pietilän tuore tulkinta siitä, että McLuhan edustaisi modernin tai postmodernin sijasta esimodernia, olisi laajemminkin keskustelun arvoinen.

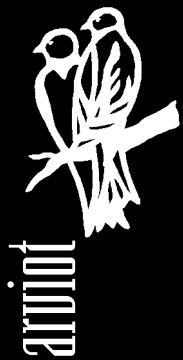
Minna Aslama pohtii artikkelissaan Zygmunt Baumanista mediajulkisuuden merkitystä. Bauman on Aslamalle innoittaja, joka välittää "kankean kansalaisajattelun" ja "romantisoidun aktiivisen yleisön" suhdetta. Baumanin asema välitilaisena tutkijana on helppo ymmärtää, kun ottaa huomioon hänen perinteisestä, sosiologisesta painottuvasta tiedotustutkimuksesta jyrkästi poikkeavan esseistisen esitystapansa. "Romantisoidun yleisökäsityksen" yltiöedustajanahan pidetään usein John Fiskeä, jonka esittelystä huolehtii populaarikulttuurin tutkimukseen perehtynyt Veijo Hietala. Populaarin mielihyvän lähtökohta median käyttäjänäkökulman ana-

lyysissa on niin ikään ollut pitkään unohtuissa muualla kuin erityisesti Hietalan edustamassa turkulaisessa elokuva- ja televisiotutkimuksessa.

Mediatutkimuksen vaeltava teoria lähes unohtaakin audiovisuaalisen viestinnän tutkimuksen muussa mielessä kuin teknologisisa innovaatioina. Edes Jukka Sihvosen Deleuzen ja Guattarin audiovisioita esittelevä artikkeli ei riitä tätä puutetta paikkaamaan, sillä sen käsitteistö on mediatutkimuksen valtavirralla vierasta eikä ehkä puhuttele kirjan oletettua lukijakuntaa. Mikko Lehtosen Barthesin "monikasvoisuutta" alleviivaava teksti valaisee himmeästi Barthesin kuvanlukijuutta, mikä kuitenkin on monien kuvan tutkijoiden arvokas teoreettinen lähtökohta. Barthes näyttäytyy tutussa roolissaan erilaisen tulkintatapojen semiootikkona. Lehtonen väittää tekstinsä lopussa myös "julkisen ja yksityisen rajojen" siirtyneen ja mediayleisöjen "momentuneen". Polyseemisessä tulkinnassa niin julkinen, yksityinen kuin yleisökin ovat käsitteitä, joiden rajat näyttävät olevan siellä, missä kukin vallee mediatutkijan sielu ne tulkitsee näkevänsä.

Inka Salovaara-Moringin esittelemä David Harveyn mediaekologinen suuntaus tuntuu tiedotustutkimuksen kontekstissa uudelta ajattelutavalta, mutta ajan ja paikan logiikka sinänsä on jo kauan keskusteltu kysymys ihmistiiteissä, erityisesti filosofisemmissä katsannoissa. Aika ja paikka -teoretisoinnit voivat johtaa ongelmallisiin yleistyksiin kuten artikkelin toteamus: "Neuvostoliiton tiedotusjärjestelmä luotiin selkälaiseksi, että se vahvisti ja kierrätti ainoastaan niitä (ajan ja tilan) määritelmiä, joita pidettiin järjestelmään sopivina." Väittämän helppous on hämäävä yleistys, ja sen purkamisen vaatisi historian tarkempaa reflektioimista (mihin tietenkään yhden artikkelin TILA ei riitä). Samanlaisia helppoja yleistyksiä voi Harveyn ajattelusta onkia enemmänkin.

Harveyn käsitteanalyysillä on sukulaisuutta mcluhanilaiseen kulttuurin kehityksen ja ajallisen ja tilallisen medioitumisen pohdintaan. Toisaalta Harveykin tuntuu vain toistavan tarinaa, joka on totuttu kertomaan viestinnän historias-

ta. Ajan ja tilan tiivistymisen idea Harold Innisistä lähtien ymmärretään kapitalismin primus motorina. Harveyn spatiaalinen verkko haalii saaliikseen koko mediamaiseman, niin "mielen maisemat" kuin "tilan rounouden ja halun tilatkin". Maailmoja syleilevä mediaekologia kuminoituu – hieman samaan tapaan kuin Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria – "käytetyn kielen" näkemiseen "osana nykyisyyden teoriaa ja analyysia". Harvey tavallaan vahvistaa sitä umpikujaa, mihin *Mediatutkimuksen vaeltava teoria* lopettaa vaelluksensa: artikulaatioon (Stuart Hall), dialogisuuteen, keskustelullisuuteen tai puheaktiteoriaan.

Jälkikapitalistisen yhteiskunnan subjektin vieraantuneisuuden ylittymisen mahdollisuus nähdään teoksen artikkeleiden mukaan melko johdonmukaisesti kielellisessä toiminnassa, jopa kielessä käytävissä taisteluissa. Tähän optimismiin saumautuu hyvin foucaultilainen tiedonarkeologia tai butlerilainen kielifilosofisen tradition poliittisuus. Subjektuuden, sukupuolen ja (esimerkiksi kansallisen) identiteetin näennäinen valitsemismahdollisuus kiehtoo niin dialogiteoreetikkoja kuin habermasilaisia emansipaatioajattelijoita. Kun kielen merkitys tällä tavoin kanonisoidaan mahdollisuuksien avaruutena ja taisteluna tilasta, ajasta ja paikasta, olisi hyvä pohtia myös suomalaisen mediatutkimuksen kielellistä identiteettiä. Millaisia diskursiivisia subjekteja syntyy englanninkielisen kirjallisuuden ja kirjoittamisen vakiintuessa suomalaisiin yliopistoihin ja mikä on esimerkiksi tieteellisen keskustelun merkitys kansallisessa kontekstissa?

"Kansalaisen itsensä ilmaisun mahdollisuudesta" käytyyn, aina vain kieleen karahtavaan pohdintaan tuo raikkaan tuulahduksen Jukka Sihvosen kirjan päätösartikkelissa siteeraama Gilles Deleuze: "Nykyajan rutto ei ole siinä, että meitä jotenkin estettäisiin kommunikoida, vaan sitä on nimenomaan merkityksettömien lausuntojen yli-tarjonta".

IRMA KAARINA HALONEN

Epilogi: Sivusta seuraten

**Tuomo Mörä &
Inka Salovaara-Moring &
Sanna Valtonen (toim.):
MEDIATUTKIMUKSEN
VAELTAVA TEORIA**

Gaudeamus. Helsinki 2004. 300 s.

*I am not interested in Theory.
I am interested in going on
theorizing.*

Stuart Hall¹

Kuuden vuoden poissaolo suomalaisen viestinnän tutkimuksen ympäröistä aiheutti kutkuttavan uteliaisuuden, joka sai myöntymään kamikaze-lentoon. Kuka nyt haluaisi vapaaehtoisesti arvioida kollegoitensa teoreettisia lähtökohtia, vaikkakin he olisivat turvallisen välimatkan päässä. Turvallisuuden (?) lisäksi välimatka aiheuttaa myös etäisyyden ja sivullisuuden tunteen, joka mahdollistaa arviointiin ryhtymisen, mutta joka samaan aikaan vie viimeisetkin uskottavuuden rippeet. Kuulen jo korvissani tutut sävelet: mitä tuokin nyt kukkoilee (vai kanailee?) tuossa? Kuvitteleeko se tietävänsä jotakin paremmin sillä perusteella, että on poissa?

Enpä todellakaan. Oma maanpakolaisuuteni suomalaisesta viestinnän tutkimuksesta brittiläiseen mediatutkimukseen ei ole ainakaan toistaiseksi aiheuttanut ehkä toivottua kuululaisen tunnetta myöskään jälkimmäiseen. Monet ongelmista, jotka kuvittelin vain suomalaisiksi, ovat itse asiassa universaaleja. Tieteenalat ovat vielä kaikkialla enimmäkseen kansallisesti organisoituja, ja tärkeätä on se, *kuka* määrittää sen *mitä* kukin kansallinen tieteenala pitää sisällään. Yksi tapa määrittää tieteenalojen rajoja on nimetä sille klassikkoja. Wilbur Schramm lienee tunnetuin esimerkki: hän ei vain nimennyt uuden yhdysvaltaisen kommunikaatiotutkimuksen klassikkoja, vaan myös varmisti kirjoittamalla ja toimittamalla opikirjoja oman paikkansa tuossa yhteisössä. Tärkeää ei ole vain se, kuka kirjoittaa, vaan myöskin se *kenestä* kirjoitetaan. Muistan joskus nähneeni yhdysvaltaisen viestinnän tutkimuksen sitaatti-indeksin: Shannon & Weaver olivat

edelleen eniten siteeratut tutkijat. Ketkä mahtanevat olla siteeratuimmat nykysuomalaisessa viestinnän tutkimuksessa?

Tieteenalat ovat kuitenkin koko ajan liikkeessä. Hallitsevan, nousevan ja väistyvän teorian ja tutkimuksen vuorovaikutus on kuin vuorovesi, joka pitää veden liikkeessä. Vesi ei kuitenkaan virtaa vapaasti, vaan on padottuna kansalliseen säilöön, jossa institutionaaliset pakotteet (virkanimitykset, virkaikä jne.) pitävät huolen siitä, ettei radikaaleja muutoksia kovin usein tapahdu. Silti luonnonvoimille kukaan ei (toistaiseksi) mahda mitään: me kaikki vanhenemme ja vuoro väistyä tulee kaikkien kohdalle. Käsissämme on uuden nousevan sukupolven kirja, joka mahdollisesti nostaa uusia klassikkoja viestinnän tutkimuksen kentälle.

Viestinnän tutkimus on organisatorisesti kansallista, vaikka intellektuaaliset virikkeet haettaisiinkin kansallisvaltion rajojen ulkopuolelta. Tämä kirja on yksi osoitus siitä, miten globaalit vaikutteet kansallistetaan: klassikot 'suomennetaan' esitellyn, tulkinna ja kansallisen empirian käytön kautta. Jotta teosta voisi arvioida, on kysyttävä:

Kuka arvioi?

Ketä arvioidaan?

Keitä ei arvioida?

Kuka arvioi?

Kirjoittajien ikäjakauama ennustaa seuraavaa siirtymää suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa: suurin kirjoittajien ryhmä on 60-lukulaiset (tarkennettuna niihin, jotka ovat syntyneet 1960-luvulla) ja sen jälkeen syntyneet, jotka esittelevät nyt omat klassikkonsa. Seuraavaksi suurin ryhmä on 50-lukulaiset ja hännän huippuna (kuonon alkuna) kaksi 1940-lukulaista. Ei ole yllätys, että 1940- ja 1950-lukulaiset ovat varmistaaneet paikkansa tieteenalan keskiössä virkanimityksillä ja/tai omalla tuotannollaan. 1960-lukulaiset yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ovat hiljattain väitelleitä tai väitöskirjaansa valmistelevia, joiden paikka on vielä määrittelemätön ja luultavasti pysyy sellaisena valitettavan kauan suomalaisen akateemisen maailman määräaikaisnimitysten kautta.